

Halleluja !

‘Christ lag in Todesbanden’, BWV 4 &
‘Der Friede sei mit dir’, BWV 158

Zondagavond 16 februari klinkt het halleluja veelvuldig uit veler kelen, wanneer de Bach Cantorij Baarn onder leiding van Boudewijn Jansen zich waagt aan BWV 4 gevolgd door BWV 158. Twee cantates en één vocale solist, de alom geprezen bas/bariton Frans Fiselier.

Tijdens deze Cantate in de Pauluskerk op de Brink zal artistiek leider van de ZaterdagMatinee, Kees Vlaardingerbroek, nader ingaan op de betekenis en de muzikale achtergronden van beide cantates.

Terug in de tijd

Natuurlijk kunnen wij niet meer kijken, horen en denken als de 18de eeuw die destijds Bachs nieuw gecomponeerde muziek hoorde in de kerken van Mühlhausen, Weimar of Leipzig. Het is aan Gardiner*) te danken dat wij ons realiseren hoe sterk Bachs cantate-cycli zijn verbonden met de seizoenen, het rurale boerenbestaan en de ritmes van het geofysische jaar. Kerkelijke feesten vallen niet voor niets samen met keerpunten in de eeuwig ronddraaiende natuur. Midwinter en de voorjaarsequinox zijn de bekendste scharnierpunten die de stijgende en dalende lijnen in dat dagelijks leven van zaaien en (mis)oogsten en dus ook in het liturgisch kalenderjaar markeren. De alpha en omega, begin en einde en op naar een nieuw begin, een eeuwige rondgang door tijd en ruimte. Halleluja.

Een feestelijk ‘Kirchenstück’

Ook al is de originele partituur verloren gegaan, we weten dat cantate 4 geschreven is voor eerste Paasdag en voor het eerst werd uitgevoerd op 24 april 1707 in de Blasiuskerk in Mühlhausen. Dit als feestelijk aangeduide kerkstuk vormde mogelijk een verplicht onderdeel van het proefspel waarmee Bach de post van organist in de Blasiuskerk ambieerde en ook verkreeg.

Het is een van Bachs vroegste cantates, ook qua instrumentatie met twee altvioolpartijen, en hoogst waarschijnlijk zijn eerste Paascantate.

Vanaf zijn schooltijd gepokt en gemazeld door de hymnen en theologie van Luther, is de nu 22-jarige Bach al door en door vertrouwd met Luthers laat middeleeuws concept dat het leven een dagelijkse strijd is tussen God en Satan. Voor beide mannen, ook al schelen ze bijna twee eeuwen in leeftijd, gold: de voornaamste rol van muziek is God te prijzen en de wonderen van diens schepping te verbeelden. Halleluja!

Christ lag in Todesbanden

Voor cantate 4 gebruikte Bach de integrale tekst van Luthers imponerende Paaslied *Christ lag in Todesbanden*, waarin het lijden en de opstanding van Christus met dramatische allure in felle kleuren en bliksemende metaforen wordt geschilderd. Treffend is het fysieke en geestelijk lijden uitgebeeld dat Christus onderging om de mens van iedere zondelast te bevrijden. Christus als overwinnaar van de Dood én als lam dat met Pasen wordt geofferd. Pasen, een kritieke periode in elke agrarische gemeenschap, de overgang van het oude naar

het nieuwe jaargetijde, van duisternis naar licht (zon) en dus naar voedsel (brood, maar metaforisch het Woord). De scheidslijn tussen dood en leven is uiterst dun.

Bach gebruikte na een korte instrumentale inleiding (sinfonia) alle zeven coupletten (per omnes versus) van Luthers hymne zonder iets aan de tekst te veranderen. De koraalmelodie is de basis voor alle delen, die allemaal beginnen en eindigen in dezelfde toonsoort (e-mineur), zonder dat het saai wordt. Alle strofen eindigen met halleluja (prijst God), maar alle keren heeft dat halleluja een andere gevoelswaarde en betekenis.

Een koraalcantate in oervorm, een thema met variaties, maar wel zo geniaal gearrangeerd en op smaak gebracht dat onze aandacht geen moment wordt afgeleid. Alle muzikale en retorische middelen worden rijkelijk aangewend. Tekst en muziek zo samengesmeed tot ondeelbaar geheel dat je er zelfs de duivel mee kan verdrijven. Halleluja!

Der Friede sei mit dir

Van deze uit vier delen bestaande cantate (Leipzig rond 1730) voor bas solo hebben we geen enkele noot van Bachs originele manuscript voorhanden. We zijn ruim 20 jaar verder in de tijd. Het gaat om een kwartiertje hoogstaande muziek. Samengesteld uit verschillende bronnen? Heel goed mogelijk. De delen 2 en 3 verwijzen naar het feest van Maria Reiniging (40 dagen na de geboorte van Jezus, dus begin februari), maar deel 1 en deel 4 zijn onmiskenbaar verweven met het Paasfeest. De titel van de cantate is ontleend aan Christus' groet aan zijn discipelen na zijn wederopstanding (Johannes 20, vers 19, 21 en 27, de lezing voor de zondag na Pasen).

De bezetting is bescheiden: koor, bas solo, viool solo en continuo. Alle spotlights staan gericht op de bas solist, de stem van Christus, de vox Christi. Met het afsluitend koraal (4) zijn we weer terug bij de noten van cantate 4. Dan zingt het koor vierstemmig het vijfde couplet uit Luthers kerkhymne *Christ lag in Todesbanden*. Het is dezelfde tekst die bas Frans Fiselier met soms duizelingwekkende sprongen heeft te zingen als versus 5 van BWV 4. *Hier ist das rechte Osterlamm,.... Zijn bloed is een teken op onze deur... Magere Hein kan ons niet raken. Halleluja !!*

Zondagavond 19.30 uur in de Pauluskerk. Welkom!

*) Muziek als een wenk van de hemel, J.E. Gardiner @ 2014